

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

Ανάπτυξη του Λόγου

Ενότητα 1: Εισαγωγή στην ανάπτυξη
ικανοτήτων γλωσσικής επικοινωνίας στο παιδί

Θεωρητικά ζητήματα της γλωσσικής ανάπτυξης μετά τη
μεσολάβηση του Τσόμσκι

Δήμητρα Κατή

Σχολή Επιστημών της Αγωγής

Τμήμα Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία

Θεωρητικά ζητήματα
της γλωσσικής ανάπτυξης
μετά τη μεσολάβηση του Τσόμσκι

Τι μπορούμε να υποθέσουμε
για το πώς μαθαίνεται η γλώσσα από τα παιδιά;

Απόπειρες απαντήσεων

με βάση στοιχεία για τα εξής τουλάχιστον:

- Την ομιλία των παιδιών και τις αναπτυξιακές αλλαγές της (π.χ. τα λάθη τους ή τις προτάσεις που σχηματίζουν σε κάθε ηλικία)
- Τι μαθαίνουν; δηλ. τι θεωρούμε ότι είναι γλώσσα, π.χ. σύστημα στοιχείων και κανόνων ή άθροισμα εκφράσεων;
- Πώς μαθαίνεται; δηλ. τις συνθήκες κάτω από τις οποίες την κατακτούν τα παιδιά, π.χ. γρήγορα και απότομα, σταδιακά και μακροπρόθεσμα, με τη βοήθεια των ενηλίκων ή όχι;
- Τι γνωρίζουμε για το παιδί, τον εγκέφαλο και τις γνωσιακές ικανότητες που διαθέτει, π.χ. μάθησης, αντίληψης, μνήμης

Μετά τη διαμάχη Σκίνερ-Τσόμσι

Κοινά αποδεικτό ότι τα παιδιά:

- Μαθαίνουν ένα σύστημα και μιλούν υπακούοντας σε νοητικά καταχωρημένους αρχές για το σχηματισμό λέξεων και κυρίως προτάσεων.
- Δεν απομνημονεύουν/αναπαράγουν απλώς λέξεις και προτάσεις

Αργότερα ωστόσο,
κάποιος μετριοσμός αρχικών συμπερασμάτων
ότι η μίμηση άχρηστη:

Η μίμηση θα θεωρηθεί πιο σημαντική
απ' ότι αρχικά
γιατί αναγκαία
σε ορισμένες τουλάχιστον περιπτώσεις
π.χ.

στη μάθηση ανώμαλων γραμματικών τύπων
(όπως λέω-είπα, έρχομαι-ήλθα),
περισσότερο στο λεξιλόγιο απ' ότι στη γραμματική,
σε ιδιωματισμούς κλπ.

Δύο θεωρητικές κατευθύνσεις
στην εξήγηση του πώς μαθαίνεται η γλώσσα

Ορθολογισμός ή Νατιβισμός

(Chomsky 1965 και επίγονοι)

Εμπειριοκρατισμός ή Κονστρουκτιβισμός

(θεωρίες ανάπτυξης)

γενικότερα επίγονοι ψυχολόγων όπως οι Βυγκότσκι, Πιαζέ, Bruner)

(π.χ. Tomasello 2003, Bates 1999, MacWhinney 1998)

Το παιδί μπορεί να κατακτήσει το γλωσσικό σύστημα
γιατί:

Νατιβισμός

Γεννιέται με ειδικά εφόδια,
μια έμφυτη ικανότητα
ή ένα Βιολογικό Μηχανισμό
για την Κατάκτηση της Γλώσσας

Ικανότητα προικοδοτείται αποκλειστικά στον άνθρωπο
Αφορά αποκλειστικά τη γλώσσα
και ειδικότερα τη γραμματική (σύνταξη κυρίως)

Κονστρουκτιβισμός

Το παιδί διαθέτει ικανότητες
αντίληψης, μνήμης και μάθησης
που μπορεί να χρησιμοποιήσει και στη γλώσσα.

Στην ανάπτυξη της γλώσσας
συμβάλλουν ποικίλοι παράγοντες,

π.χ.

οι γνώσεις παιδιού για τον κόσμο,
η ικανότητά του να αναλύει ερεθίσματα για να εξάγει
σχήματα από αυτά, η επικοινωνία με τους άλλους και
φυσικά η ομιλία που ακούει.

Δεν χρειάζεται να υποθέσουμε έμφυτη γνώση
ειδικά για τη γλώσσα

παρά μόνο γενικής φύσης ικανότητες μάθησης!

Πιο αναλυτικά,
τα επιχειρήματα κάθε θεωρητικού ρεύματος

Νατιβισμός:

Ανάγκη να υποθέσουμε έμφυτη γνώση γλώσσας
για τους εξής λόγους:

Η γλώσσα:

- μαθαίνεται πολύ νωρίς, ειδικά τα πιο αφηρημένα στοιχεία γραμματικής (π.χ. σύνταξη)
- χωρίς επαρκή και κατάλληλα δείγματα ομιλίας στο περιβάλλον (εφόσον γεμάτη κομπιάσματα και αναδιατυπώσεις)
- χωρίς να διδάσκεται και χωρίς τα παιδιά να διορθώνονται από γονείς
- χωρίς στηρίγματα από προγλωσσικές ικανότητες και γενικότερα άλλες γνωσιακές ικανότητες του παιδιού.

Κονστρουκτιβισμός:

Δεν χρειάζεται να υποθέσουμε έμφυτη γνώση,

για τους εξής λόγους:

Η γλώσσα

- μαθαίνεται σταδιακά, με ανακάλυψη των πιο αφηρημένων σχημάτων της αργότερα
- Η ομιλία που ακούει το παιδί επαρκεί για να εξαχθεί το γλωσσικό σύστημα, γιατί:
 - Το παιδί επεξεργάζεται την ομιλία για να ανακαλύψει σχήματα όπως κάνει και με άλλα ερεθίσματα (π.χ. οπτικά)
 - Ασυναίσθητα οι ενήλικες βοηθούν, απλοποιούν και επαναλαμβάνουν προτάσεις (π.χ. ερωτήσεις: τι είναι αυτό;)
 - Η μάθηση αρχίζει πολύ νωρίτερα από την πρώτη λέξη, ακόμη και πριν από τη γέννηση. Οικοδομείται πάνω σε ικανότητες επικοινωνίας, σιέψης, αντίληψης και άρθρωσης που ενυπάρχουν τον πρώτο χρόνο της ζωής.

Υπόθεση

Βιολογικού Μηχανισμού για Κατάκτηση της Γλώσσας

ΠΡΟΣΟΧΗ ΣΕ ΜΙΑ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΑ!

- Όχι απλώς βιολογικά προαπαιτούμενα, δηλ. φυσιολογικός εγκέφαλος, αιέραια όργανα αισθήσεων και άρθρωσης κ.λπ.
- Αντιθέτως, ειδική εκδοχή βιολογικών προαπαιτούμενων:
δηλ. έμφυτη γνώση γραμματικής, πιο συγκεκριμένα
 - **Αφηρημένη γνώση γλωσσικού συστήματος**, στενότερα της γραμματικής και ακόμη ειδικότερα της σύνταξης κυρίως
 - **Καθολική Γραμματική**: τα κοινά στοιχεία όλων των γλωσσών (αν και όχι απλή υπόθεση να διευκρινιστεί τι κοινό και τι όχι, π.χ. άρθρα ή μορφολογία δεν παρατηρούνται σε σε όλες τις γλώσσες)

Ερωτήματα

που απασχολούν αργότερα το ρεύμα του νατιβισμού:

(αλλά δεν θα εξετάσουμε αναλυτικά στο μάθημα αυτό)

Πώς και πότε ενεργοποιείται
η έμφυτη γνώση της γραμματικής;

Ποικίλες απαντήσεις:

π.χ.

- Εμφανίζεται πολύ νωρίς ή απαιτείται ένα διάστημα ωρίμανσης;
- Χρειάζεται ελάχιστα μόνο ακούσματα ή πολλά;

Διάφορα ζητήματα που ανακύπτουν
κατά τις θεωρητικές αντιπαραθέσεις,
π.χ.

- **Κληρονομικότητα και εμπειρία:** τι μπορεί να είναι έμφυτο και τι μαθαίνεται;
- **Αναπτυξιακές αλλαγές:** είναι συνεχείς και σταδιακές ή απότομες και μεγάλες;
- **Ανάπτυξη ίδια σε όλα τα παιδιά;** ή διαφορετική σε κάθε γλώσσα, κοινωνικό περιβάλλον και ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες κάθε παιδιού;

- Μάθηση γλώσσας ανεξάρτητη από υπόλοιπη
ψυχολογική ανάπτυξη ή όχι; Δηλ. η γλώσσα μαθαίνεται
με ιδιαίτερο τρόπο ή όπως όλα τα είδη γνώσεων;
Διαπλέκεται και υποβοηθείται η ανάπτυξή της με άλλες όψεις
της ανάπτυξης (γνωσιακή, κοινωνική, συναισθηματική);
- Τι αξίζει να μελετήσουμε κυρίως; Την ανάπτυξη της
γλώσσας (ειδικότερα της σύνταξης που θεωρείται ο πιο
αφηρημένος της πυρήνας) ή γενικότερα των ικανοτήτων
γλωσσικής επικοινωνίας, με άλλα λόγια μόνο της
γλωσσικής ικανότητας ή και επικοινωνιακών ικανοτήτων;
Μαθαίνεται η γλώσσα ανεξάρτητα από τη χρήση της στην
επικοινωνία;

Διαφορετικές θεωρίες της γλωσσικής ανάπτυξης λόγω διαφορετικών αντιλήψεων για το:

1. τί είναι γλώσσα (ποια η φύση της)
2. κάτω από ποιες συνθήκες μαθαίνεται

1. Φύση γλώσσας:

- Τι θεωρούμε ότι είναι γλώσσα, δηλ. τί στοχεύει να μάθει το παιδί (βλ. 3 διαφορετικές θεωρήσεις)
 - Νατιβισμός**: αφηρημένο μαθηματικό σύστημα
 - Κονστρουκτιβισμός**: λέξεις και γραμματικά σχήματα που έχουν πάντα νόημα και είναι συνεπώς λιγότερο αφηρημένα απ' ότι υποθέτει η προσέγγιση της γλώσσας ως μαθηματικού συστήματος
 - Συμπεριφορισμός**: άθροισμα από συσχετίσεις προτάσεων με καταστάσεις

Πιο αναλυτικά: τί είναι γλώσσα

Συμπεριφορισμός στην ψυχολογία τέλη δεκαετίας '50:

Η γλώσσα κατάλογος εκφράσεων, κάθε μία για άλλη περίπτωση

vs.

Γλωσσολογική προσέγγιση:

Η γλώσσα σύστημα στοιχείων (ή κατηγοριών) και κανόνων σύνθεσής τους που παρέχει δυνατότητα άπειρων προτάσεων

- όσο πιο αφηρημένο το γλωσσικό σύστημα
- και όσο πιο αυτόνομο από άλλου τύπου γνώσεις

τόσο πιο δύσκολο να εξηγηθεί η ανάπτυξή του με βάση γενικές ικανότητες μάθησης του παιδιού

και συνεπώς τόσο πιο πιθανή μια εξήγηση

με βάση ειδικά έμφυτα εφόδια για το σκοπό αυτό

(ή ένα βιολογικό μηχανισμό για την κατάκτηση της γλώσσας).

Αφαιρετικότητα γλώσσας;

Όσο πιο αφηρημένο το σύστημα

- τόσο πιο γρήγορη η μάθησή του (εφόσον αυτό που έχει να μάθει το παιδί περιορίζεται/συμπυκνώνεται σε λίγες αρχές)
- αλλά ταυτόχρονα και τόσο πιο ανεξήγητη

Ωστόσο, πόσο αφηρημένο θεωρείται το σύστημα που έχει να μάθει το παιδί εξαρτάται από θεωρία γλώσσας, π.χ.

- Θεωρίες που περιγράφουν τη γλώσσα με αναφορά στο νόημά της τη βλέπουν ως λιγότερο αφηρημένη απ' ότι η μαθηματική θεωρία του Τσόμσκι όπου το νόημα παραγκωνίζεται. Οι πρώτες περιγράφουν προτάσεις π.χ. με βάση έννοιες όπως «Δράστης», (δηλ. μια έννοια πιο προσιτή στην εμπειρία μας) έναντι της έννοιας «Υποκείμενο» (δηλ. μια έννοια πιο αφηρημένη που περιλαμβάνει και Δράστες και Παθόντες π.χ. *Το φορτηγό τραυμάτισε το παιδί / Το παιδί τραυματίστηκε από το φορτηγό.*
- Εντός της τσομσκιανής θεωρίας η περιγραφή της γλώσσας καθίσταται όλο και πιο αφηρημένη με το χρόνο (Θεωρία αρχών & παραμέτρων 1981, Μινιμαλισμός 1995).

2. Συνθήκες μάθησης της γλώσσας:

π.χ.

- πόσο γρήγορα;
- κάτω από ποιές συνθήκες αλληλεπίδρασης με τους άλλους;
- με βάση τι τύπου ομιλία; (ακούσματα ή περιβαλλοντικά ερεθίσματα)

Αυτονομία γλώσσας; Ιδιόρρυθμη η δομή της ή όχι;

- Όσο πιο ιδιόρρυθμη η οργάνωση του γλωσσικού συστήματος, ή αυτόνομη από άλλου τύπου γνώσεις και ικανότητες
- Τόσο πιο ανεξήγητη η μάθησή του. Τόσο πιο αναγκαίο να καταφύγουμε σε υποθέσεις για έμφυτη γνώση γλώσσας, επειδή το παιδί δεν μπορεί να βοηθηθεί από άλλου τύπου γνώσεις και διεργασίες στη μάθηση της γλώσσας.

- Όσοι υποστηρίζουν αυτονομία γλώσσας από υπόλοιπη νόηση εστιάζουν σε γραμματικά φαινόμενα που δεν σχετίζονται άμεσα με νόημα

π.χ. γραμματικό γένος

- Περιθωριακή μόνο σχέση με φυσικό γένος, αντιθέτως γραμματικό γένος τυχαίο/αυθαίρετο, π.χ. η θάλασσα θηλυκό στα ελληνικά, αρσενικό στα ιταλικά (*il mare*), το τραπέζι στα νέα ελληνικά, η τράπεζα σε αρχαιότερες εκδοχές.
- Μαθαίνεται γρήγορα ή όχι; Γρήγορα από τα παιδιά στην πρώτη γλώσσα και με δυσκολία από ενήλικες που μαθαίνουν μια δεύτερη γλώσσα.

Συνθήκες μάθησης

Πόσο γρήγορα μαθαίνεται η γλώσσα;

- **Σχετική συναίνεση** ότι μαθαίνεται νωρίς, δηλ. ότι οι γνώσεις ορισμένων επιπέδων της –κυρίως φωνολογίας, μορφολογίας και σύνταξης- αρχικά προχωρημένες στο τέλος προσχολικής ηλικίας.
- **Ωστόσο, και σημαντικές διαφορές θεωρητικών προσεγγίσεων:**
 - Νατιβισμός: οι πιο αφηρημένες κατηγορίες και κανόνες εμφανίζονται νωρίτερα, γιατί είναι έμφυτες. Το παιδί μαθαίνει αργότερα μόνο τις ιδιορρυθμίες της μητρικής του γλώσσας (π.χ. εξαιρέσεις κανόνων), δηλ. τα στοιχεία που δεν είναι κοινά σε όλες τις γλώσσες και συνεπώς έμφυτα.
 - Κονστρουκτιβισμός: οι πιο αφηρημένες κατηγορίες και κανόνες εμφανίζονται αργότερα. Το παιδί ανακαλύπτει αρχικά λιγότερο αφηρημένα σχήματα γραμματικής.

Τα περιβαλλοντικά ερεθίσματα ομιλίας: θεωρητικές διαμάχες

Αν και ο νατιβισμός υποβαθμίζει τη σημασία της ομιλίας που ακούνε τα παιδιά, δεν αρνείται ότι είναι απαραίτητη:

- Για να μαθευτεί μια συγκεκριμένη γλώσσα, φυσικά και απαιτείται το παιδί να εμπλακεί σε συνομιλίες.
- Χωρίς ερεθίσματα δεν υπάρχει γλωσσική ανάπτυξη

Κρίσιμη αντιπαράθεση για τα ερεθίσματα:

- χρειάζεται να συμπληρωθούν από τις έμφυτες γνώσεις του παιδιού (Chomsky), δηλ. το Μηχανισμό Κατάκτησης της Γλώσσας.

vs.

- επαρκούν, γιατί οργανώνονται από το παιδί και τους ενήλικες που το βοηθούν (π.χ. Bruner: Σύστημα Υποστήριξης για την Κατάκτηση της Γλώσσας).

Πόσο πολύ επιχειρούν οι γονείς να βοηθήσουν;

Νατιβισμός: Δεν το επιχειρούν.

- Ακόμη κι αν γίνονται κάποιες προσπάθειες, οι συνήθειες γλωσσικής επικοινωνίας διαφέρουν σημαντικά από κοινωνία σε κοινωνία: σε ορισμένες κοινωνίες οι γονείς δεν επικοινωνούν παρά μόνο στοιχειωδώς με τα παιδιά και όχι με τρόπους που συνηθίζονται στις μεσοαστικές οικογένειες του αναπτυγμένου δυτικού κόσμου.
- Η ομιλία που απευθύνεται στα παιδιά δεν είναι πάντα απλή, αλλά γεμάτη κομπιάσματα και αναδιατυπώσεις.

Ωστόσο,

σε φυσιολογικές συνθήκες
το αφηρημένο γλωσσικό σύστημα μαθαίνεται
και με ελάχιστα ερεθίσματα
(δηλ. ελάχιστη ομιλία προς τα παιδιά).

Κονστρουκτιβισμός:

Περίπλοκα δεδομένα για διαγλωσσικές/ διαπολιτισμικές διαφορές στις συνήθειες ενηλίκων.

- Σε ορισμένες κοινωνίες οι ενήλικες οργανώνουν ασυναίσθητα την ομιλία και γενικότερα τις επικοινωνιακές τους ρουτίνες, ώστε να διευκολύνουν το παιδί. Πιο συγκεκριμένα:
 - Τα παιδιά δεν εκτίθενται σε ομιλία με κομπιάσματα και επαναδιατυπώσεις όπως ισχυρίζεται ο Τσόμσκι.
 - Εκτίθενται αντιθέτως σε ειδικού τύπου ομιλία, τη «μωρουδίστικη», με άψογες, απλές προτάσεις που επαναλαμβάνονται αργά, με καθαρή άρθρωση και ανυψωμένο τονισμό της φωνής (βλ. κυρίως Snow & Ferguson 1977).
 - Οι απλές επαναλαμβανόμενες προτάσεις μια πρώτη βάση για να ξεκινήσει το παιδί ανάλυσή τους (βλ. Newport).
- Το παιδί υποβοηθείται και από προσωδία ομιλίας, π.χ. Μελωδία φωνής και παύσεις μεταξύ φράσεων, για να αρχίσει τις αναλύσεις του. Fernald: η ομιλία προς τα παιδιά έχει ειδική προσωδία/μουσικότητα σε όλες τις κοινωνίες.

Πώς θα μπορούσαν να βοηθήσουν οι γονείς;

Απλοποιώντας την ομιλία;

- Νατιβισμός: Ακόμη κι αν οι γονείς επιχειρούν να διδάξουν τη γλώσσα έμμεσα, π.χ. απλοποιώντας προτάσεις και επαναλαμβάνοντας, η βοήθειά τους είναι λίγη σε σχέση με ό,τι χρειάζεται εν τέλει το παιδί (Shatz).
- Κονστρουκτιβισμός: Η υπόθεση «το λίγο είναι πολύ» της Newport: το απλό και το περιορισμένο των πρώτων προτάσεων προς τα παιδιά τους επιτρέπει μια πρώτη επεξεργασία, την οποία δεν θα κατάφερναν εάν είχαν να αναλύσει περίπλοκα και πολλά δεδομένα ομιλίας από πολλές σιοπιές. Το λίγο που τους προσφέρεται καταρχάς να αναλύσουν λειτουργεί ως πρώτο κρίσιμο σκαλοπάτι για να πετύχουν στη συνέχεια πιο περίπλοκες αναλύσεις.

Θα μπορούσαν οι γονείς να κατευθύνουν τις αναλύσεις των παιδιών;

Νατιβισμός: ΟΧΙ

■ Οι δυνατές αναλύσεις είναι θεωρητικά άπειρες και χρειάζεται να περιοριστούν. Π.χ. Η σύνταξη δεν βασίζεται στην απόλυτη σειρά με την οποία εμφανίζονται οι λέξεις μέσα στην πρόταση (π.χ. ποιες δεύτερες), αλλά στην ιεραρχική οργάνωση φράσεων και στη σειρά των λέξεων εντός κάθε φράσης. Π.χ. το υποκείμενο μιας πρότασης μπορεί στα ελληνικά να εμφανιστεί σε ποικίλες θέσεις:

Η Ελένη έφυγε χθες. Χθες έφυγε η Ελένη. Η μικρή Ελένη έφυγε

■ Οι προσομοιώσεις της γλωσσικής μάθησης σε υπολογιστές υποστηρίζουν ότι είναι αδύνατη η ανακάλυψη της γλώσσας χωρίς εις των προτέρων κατευθύνσεις/οδηγίες και χωρίς παρεμβάσεις/διορθώσεις των αναλύσεων εις των υστέρων.

Κονστρουκτιβισμός: ΝΑΙ

- Το παιδί δεν αναλύει τυφλά αλλά καθοδηγείται από το νόημα των εκφράσεων και διευκολύνεται από την αλληλεπίδραση με τους άλλους. Οι ενήλικες δείχνουν έμμεσα τη δομή και το νόημα της γλώσσας, απλοποιώντας εκφράσεις και επαναλαμβάνοντας. Καταφέρνουν να εστιάσουν την προσοχή του παιδιού στις κρίσιμες όψεις της γλώσσας και της σχέσης της με τον κόσμο, ώστε η ανακάλυψη των γλωσσικών κατηγοριών και κανόνων να διευκολύνεται (π.χ. Bruner 1983, Tomasello 2003).
- Προσομοίωση γλωσσικής μάθησης σε νέου τύπου υπολογιστικά προγράμματα (τα νευρωνικά δίκτυα) δείχνει ότι είναι εφικτή η ανακάλυψη κανόνων (π.χ. ο υπολογιστής ανακάλυψε το πώς σχηματίζεται ο αόριστος της αγγλικής μετά από πολλά παραδείγματα ρημάτων).

Διορθώνονται οι αναλύσεις των παιδιών;

■ Νατιβισμός:

- Οι έρευνες της ομιλίας που απευθύνεται στα παιδιά δεν δείχνουν διορθώσεις της εκ μέρους των ενηλίκων, τουλάχιστον όχι ρητές διορθώσεις της γραμματικής (π.χ. Brown & Hanlon 1968). Pinker (1989, 1994)
- Ακόμη κι αν ένα μόνο παιδί μάθει χωρίς διορθώσεις, εντυπωσιακό.
- Επιπλέον, τα παιδιά δεν αποδέχονται τις γραμματικές διορθώσεις τις λίγες φορές που αυτές επιχειρούνται από ερευνητές (βλ. McNeill 1970).

■ Κονστρουκτιβισμός:

Η εμπλοκή σε συνομιλίες αρκεί για να ανακαλύψει το παιδί το γλωσσικό σύστημα (κανόνες κ.λπ.), εφόσον καθοδηγείται από διάφορους παράγοντες (π.χ. το νόημα της πρότασης).

Νατιβισμός:

- Η γλώσσα δεν μπορεί να διδαχτεί, γιατί η γνώση της είναι ασυνείδητη. Οι ενήλικες -ακόμη και οι γλωσσολόγοι- έχουν περιορισμένη επίγνωση της γλώσσας.
- Ακόμη κι όταν είναι συνειδητή αυτή η γνώση, είναι -λόγω της αφαιρετικότητάς της- δύσκολο να διδαχτεί, πολύ περισσότερο σε μικρά παιδιά.

Κονστρουκτιβισμός:

- Η γνώση της γλώσσας ασυνείδητη μεν αλλά όχι κατ' ανάγκη τόσο αφηρημένη.
- Μπορεί να διδαχτεί έμμεσα, π.χ. η σχέση ανάμεσα σε ένα γραμματικό σχήμα και ένα νόημα.

Εμπειρικά επιχειρήματα και αντεπιχειρήματα για το έμφυτο της γραμματικής

- Νατιβισμός: η γλώσσα αναπτύσσεται μερικές φορές σε αντίξοες συνθήκες περιβαλλοντικής στέρησης
π.χ. μελέτη των Goldin-Meadow et al. (1987) για κωφά παιδιά που δεν είχαν εκτεθεί ούτε σε προφορική ούτε σε νευματική γλώσσα. Επινόησαν ωστόσο μόνα τους μια νευματική γλώσσα. Επειδή ξεχώριζαν ουσιαστικά από ρήματα με ειδικό νεύμα, υπόθεση για έμφυτη γνώση ως προς τη συντακτική οργάνωση της πρότασης.
- Κονστρουκτιβισμός (π.χ. Bates 2001) ανταπαντά:
 - Η οργάνωση των λέξεων σε διαφορετικά είδη ή μέρη του λόγου αναπόφευκτη όταν συνδυάζονται σε προτάσεις.
 - Ο διαχωρισμός ουσιαστικών-ρημάτων σχετίζεται με το διαφορετικό τους νόημα -δηλ. διάκριση ανάμεσα σε οντότητες και ενέργειες συνήθως.

Παθολογίες γλωσσικές και νοητικές εξειδικευμένης φύσης, δηλ. σε ένα μόνο τομέα;

- Νατιβισμός:** Εξειδικευμένες παθολογίες υποστηρίζουν έμφυτο πολύ εξειδικευμένων ικανοτήτων (γλώσσας ή άλλων πεδίων)
- Κορίτσι με περίπλοκη μεν σύνταξη αλλά ασυνάρτητη νοηματικά ομιλία (Yamada 1982):
 - Σύνδρομο Williams: η γλώσσα παραμένει ανέπαφη σε αντίθεση με νοητικές ικανότητες όπως η σύλληψη του χώρου.
 - Ειδική Γλωσσική Διαταραχή : το αντίστροφο από το παραπάνω σύνδρομο, δηλ. διαταραχή μόνο στη γλώσσα.
 - Μελέτη Smith & Tsimpli (1995) ατόμου με ειδικό ταλέντο στις ξένες γλώσσες (linguistic savant) αλλά σοβαρά νοητικά προβλήματα: κυρίως εντυπωσιακή ικανότητα να μαθαίνει τη μορφολογία των γλωσσών.

Κονστρουκτιβισμός (π.χ. Bates 2001):

- Απλοϊκές και συζητήσιμες εξηγήσεις δεδομένων για παθολογίες από το νατιβισμό, π.χ.
 - Άτομα με Σύνδρομο Williams δεν έχουν ειδική έφεση στη γλώσσα, αλλά επιδόσεις λίγο χαμηλότερες του φυσιολογικού.
 - Δεν έχει αποδειχτεί μια εξειδικευμένη στη γλώσσα διαταραχή, γιατί σε όλες τις περιπτώσεις ατόμων με προβλήματα γλώσσας συνυπάρχουν και άλλα προβλήματα νόησης και συμπεριφοράς.

Κρίσιμη περίοδος για τη μάθηση της γλώσσας;

- **Νατιβισμός:** Lenneberg (1967): μετά την εφηβεία χάνεται (νευρολογικά) η έμφυτη ικανότητα μάθησης μιας γλώσσας σε επαρκή βαθμό τουλάχιστον, τέλος της κρίσιμης περιόδου για την ανάπτυξή της (η περίπτωση της έφηβης Genie).
- **Κονστρουκτιβισμός:** τα δεδομένα υπέρ μιας κρίσιμης περιόδου ασαφή. Διαφορετική κρίσιμη περίοδος ανάλογα με το γλωσσικό φαινόμενο (π.χ. νωρίτερα για τη φωνολογία, πιο δύσκολη η μάθηση της προφοράς από μια ηλικία και μετά). Πιο ακριβές ωστόσο να μιλάμε για «ευαίσθητη» περίοδο, με όρια που δεν προκαθορίζονται μόνο από τη βιολογία αλλά και την εμπειρία. Τέλος, η παρατήρηση μιας ευαίσθητης/κρίσιμης περιόδου δεν συνεπάγεται αναγκαστικά βιολογικό της προσδιορισμό. Μπορεί π.χ. να εξηγείται ως εξής: όταν οι ικανότητες/γνώσεις εμπεδώνονται καλά, αυτοματοποιούνται και δύσκολα αναδιοργανώνονται (MacWhinney 1992). Π.χ. η καλή προφορά μιας γλώσσας δυσκολεύει τη μάθηση της προφοράς μιας άλλης

Απόπειρες διδασκαλίας της γλώσσας σε ζώα

- Π.χ. Premack 1976: = μάθηση και χρήση συμβόλων δυνατή από ζώα
 - Χιμπατζίνα Sarah διδάσκεται μέσω κοπιαστικής προσπάθειας χρήση πλαστικών συμβόλων και έκφραση νοημάτων μέσω μιας ειδικής (απλοϊκής) σύνταξης που έχει επινοηθεί.
 - Τα σύμβολα αυτά επιλέγονται για να λύσουν το πρόβλημα περιορισμένης βραχυπρόθεσμης μνήμης των χιμπατζήδων.
 - Η Sarah μαθαίνει πολλά σύμβολα που αναφέρονται όμως σε αντικείμενα και πράξεις μόνο (δηλ. όχι τόσο αφηρημένα).
 - Παράγει μεν νέους συνδυασμούς «λέξεων» αλλά συνήθως απλώς αντικαθιστά «λέξεις» (π.χ. Randy give banana > Sarah give apple).
 - Κατέχει ελάχιστες λέξεις που αφορούν την ίδια τη γλώσσα – δηλαδή μεταγλωσσική ικανότητα (π.χ. τη λέξη “όνομα”) και δείχνει ελάχιστα ίχνη φυσιολογικής μετάδοσης της τεχνητής αυτής γλώσσας στο παιδί της.

Savage-Rumbaugh et al. 1978 έως 1995: και μάθηση με λεξιγράμματα

Lana Project:

- Διδασκαλία σε 3 χιμπατζήδες (Lana, Sherman, Austin) συμβόλων στον υπολογιστή, που λέγονται λεξιγράμματα. Ειδική εκπαίδευση για να καταλάβουν το νόημα των λεξιγραμμάτων μέσα από φυσική αλληλεπίδραση με τους άλλους.
- **Αποτέλεσμα:** η Lana έμαθε να ονομάζει αντικείμενα, ο Sherman και ο Austin όχι μόνο να ονομάζουν και να ζητούν πράγματα (όπως οι χιμπατζήδες σε προηγούμενες έρευνες) αλλά και να δηλώνουν επικείμενες ενέργειες π.χ. «(θα) σε γαργαλήσω».
- **Μεθοδολογικά αρτιότερες μελέτες:** Ελέγχουν πειραματικά
 - Την κατανόηση της γλώσσας. Π.χ. ζητούσαν από το ζώο να διαλέξει ένα κλειδί ανάμεσα σε 10 αντικείμενα ή να γαργαλήσει κάποιον και αυτά ανταποκρίνονταν.
 - Την κατηγοριοποίηση λεξιγραμμάτων σε πιο αφηρημένες έννοιες, π.χ. «τροφή», «εργαλείο» και τα ζώα πάλι ανταποκρίνονταν εν μέρει.

Δείγματα λεξιγραμμάτων

Μελέτες με μπονόμπο

- Ζώα με πιο αναπτυγμένη ευφυΐα, κοινωνικοποίηση και επικοινωνία.
- Διδασκαλία λεξιγραμμάτων (δηλ. συμβόλων σε πληκτρολόγιο υπολογιστή ή σε κάρτες).
- Πρώτη απόπειρα: με τη Matata, μια ασυνήθιστα έξυπνη μητέρα. Δεν καταφέρνει όμως μετά από δύο χρόνια συστηματικής εκπαίδευσης να χρησιμοποιήσει περισσότερες από 7 «λέξεις».
- Αντιθέτως, ο γιος της, Kanzi, στα 2;6 χρόνια έχει μάθει να χρησιμοποιεί λεξιγράμματα χωρίς να τα έχει διδαχτεί άμεσα, δηλαδή απλά παρατηρώντας την εκπαίδευση της μητέρας του. Αργότερα πλούτισε αξιοσημείωτα το λεξιλόγιό του μέσω καθημερινής φυσικής επικοινωνίας με τους ανθρώπους.
- Ακόμη και πρώτη μέρα χωρίς τη μητέρα, χρησιμοποίησε λεξιγράμματα όχι μόνο για να ζητήσει πράγματα αλλά και για να σχολιάσει τις ενασχολήσεις του και να κατανοήσει το νόημα συμβόλων που χρησιμοποιούσαν οι άλλοι.

- Επιπλέον, η κατανόηση των λεξιγραμμάτων προηγήθηκε της χρήσης τους, ακριβώς όπως στα παιδιά.
- Αναγνωρίζει και την ομιλία, όχι μόνο λεξιγράμματα.
- Χρησιμοποιεί και κατανοεί «λέξεις» όπως «μπάλα» σε ποικίλες περιστάσεις: όταν παίζουν μπάλα παιδιά στην τηλεόραση ή όταν κάποιος του ζητά να παίξουν μπάλα.
- Ικανότητες κατανόησης σύνθετων προτάσεων πιο αναπτυγμένες λίγο από παιδιά δυόμισι ετών (π.χ. αναφορικές: *πάρε την τομάτα που είναι μέσα στο φούρνο*).
- Στον 5^ο χρόνο της εκπαίδευσής του κατανοούσε και προτάσεις που δεν είχε ξανά ακούσει, π.χ. ασυνήθιστα αιτήματα (για να επιβεβαιωθεί η κατανόηση) όπως *Δάγκωσε το μπαστούνι, Χτύπα το δέντρο με σφυρί, Βάλε το παπούτσι στο γιογιό ή το λάστιχο πάνω στην μπάλα.*
- Κατανοούσε διαφορετικό νόημα ακόμη και συγγενικών προτάσεων, π.χ.:
 - *Βάλε λεμονάδα στην κόκα-κόλα.*
 - *Βάλε κόκα-κόλα στη λεμονάδα.*

Γιατί οι ικανότητες του Kanzi δεν φτάνουν αυτές των ανθρώπων; Ίσως:

- Αδύνατος ο περαιτέρω εμπλουτισμός του λεξιλογίου για πρακτικούς λόγους: δεν μπορεί να αρθρώσει λέξεις όπως οι άνθρωποι & δυσκολία να κατασκευαστεί και να χρησιμοποιηθεί ένας υπολογιστής με μεγάλο αριθμό λεξιγραμμάτων/ πλήκτρων, ή μεγάλος αριθμός καρτών με λεξιγράμματα που να μπορούν να ανασυρθούν εύχρηστα στις καθημερινές του ασχολίες π.χ. από σακούλα.
- Το περιορισμένο λεξιλόγιο (γύρω στις 5000) δεν ωθεί σε ανάπτυξη σύνταξης. Deacon (1997): η περίπλοκη σύνταξη της ανθρώπινης γλώσσας έχει επιβληθεί από το μεγάλο αριθμό λέξεων.

Βόλτα του Κάντζι με καρτέλες λεξιγραμμάτων

Μπορούν τα ζώα να μάθουν να επικοινωνούν γλωσσικά;

- **Νατιβισμός**: Απόπειρες διδασκαλίας γλώσσας σε ζώα απέτυχαν.
 - Η γλώσσα είναι επί της ουσίας η σύνταξη.
 - Η σύνταξη τουλάχιστον δυνατή μόνο στον άνθρωπο.
- **Κονστρουκτιβισμός**: δεδομένα όχι μονοσήμαντα (Deacon 1997)
 - Κάποια ζώα έχουν εκπολιτιστεί και έχουν αποκτήσει στοιχειώδεις ικανότητες γλωσσικής επικοινωνίας (π.χ. Κάντζι).
 - Ορισμένες βιολογικές δυνατότητες απαραίτητες για τη μάθηση γλώσσας στον άνθρωπο ενυπάρχουν και σε άλλα ζώα (π.χ. καλή ακουστική αντίληψη ομιλίας, χρήση συμβόλων, κατανόηση και αφηρημένων εννοιών ενός επιπέδου τουλάχιστον). Δεν συμπίπτουν ωστόσο όλες οι προϋποθέσεις και οι κοινωνικές συνθήκες που επιτρέπουν ανάπτυξη γλωσσικού συστήματος τόσο περίπλοκου όσο στον άνθρωπο.

Τέλος Ενότητας

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Σημείωμα Ιστορικού Εκδόσεων Έργου

Το παρόν έργο αποτελεί την έκδοση 1.0.

Έχουν προηγηθεί οι κάτωθι εκδόσεις:

- Έκδοση διαθέσιμη [εδώ](#).

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Εθνικών και Καποδιστριακών Πανεπιστημίων Αθηνών, Δήμητρα Κατή 2015. Δήμητρα Κατή. «Ανάπτυξη του Λόγου. Ενότητα 1: Εισαγωγή στην ανάπτυξη ικανοτήτων γλωσσικής επικοινωνίας στο παιδί. Θεωρητικά ζητήματα της γλωσσικής ανάπτυξης μετά τη μεσολάβηση του Τσόμσκι» Έκδοση: 1.0. Αθήνα 2015.

Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση:

<http://opencourses.uoa.gr/courses/ECD4>.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως Μη Εμπορική ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων

Το Έργο αυτό κάνει χρήση των ακόλουθων έργων:

Εικόνα 1: Λεξιγράμματα. <http://svtik.free.fr/IMG/jpg/lexigramme.jpg>. Copyrighted.

Εικόνα 2: Ο μπονόμπο Κάντζι.

<http://legacy.earlham.edu/~chickha/evolution%20of%20language/untitled%20folder/SeniorSemWEB.html>. Copyrighted.

Εικόνα 3: Ο μπονόμπο Κάντζι.

http://chimptrainersdaughter.blogspot.gr/2012_04_01_archive.html. Copyrighted.